

บทที่ 3 วิธีดำเนินงานวิจัย

การวิจัยเรื่อง “แนวทางในการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำชั้นลงหินของชุมชนบ้านบุ เขตบางกอกน้อย” ผู้วิจัยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีรายละเอียดของการดำเนินการวิจัย ดังนี้

แหล่งข้อมูล

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการเลือกพื้นที่แบบเจาะจง (Purposive) ได้แก่ ชุมชนบ้านบุ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร เนื่องจากเป็นแหล่งข้อมูลที่สามารถตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ โดยเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้แก่ ผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำชั้นลงหินของชุมชนบ้านบุ ผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคลูกบอลหิมะ (Snowball Technique) จากการบอกต่อๆ กันของชาวบ้านในชุมชนบ้านบุ ทำให้ได้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่มีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำชั้นลงหินของชุมชนบ้านบุ จำนวนทั้งสิ้น 6 คน ประกอบด้วย ผู้ประกอบการโรงงานชั้นลงหิน จำนวน 1 คน ผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพการทำชั้นลงหิน จำนวน 2 คน เจ้าหน้าที่ภาครัฐ จำนวน 1 คน และชาวบ้านชุมชนบ้านบุ จำนวน 2 คน

การเข้าสู่พื้นที่

ผู้วิจัยติดต่อขอหนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลจากมหาวิทยาลัย และเข้าไปในชุมชนด้วยการประสานงานกับเจ้าหน้าที่ภาครัฐ สร้างความคุ้นเคยและช่วยเหลือกิจกรรมต่างๆ ให้เกิดความไว้วางใจและการยอมรับ จากนั้นจึงติดต่อผู้ประกอบการโรงงานชั้นลงหินและผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เกี่ยวข้อง รวมถึงใช้การสังเกต การเข้าไปในพื้นที่การวิจัยนั้น ผู้วิจัยจะประสานกับคนในชุมชนบ้านบุ ซึ่งผู้วิจัยได้เคยติดต่อพูดคุยก่อนการทำวิจัยทำให้ได้ข้อมูลเชิงลึกโดยตรงไปตรงมาตามความจริงเชิงประจักษ์ (Empirical Data)

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In - depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่มีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำชันลงหินของชุมชนบ้านบุ จำนวนทั้งสิ้น 6 คน ดังนี้คือ

1. ผู้ประกอบการโรงงานชันลงหิน จำนวน 1 คน ได้แก่ คุณเมตตา เสลานนท์ ผู้ประกอบการโรงงานชันลงหินเจียม แสงสัจจา
2. ผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพการทำชันลงหิน จำนวน 2 คน ได้แก่ คุณสำรวย น้อยจำเนียร ช่างของโรงงานชันลงหินเจียม แสงสัจจา และคุณสุรินทร์ ม่วงรัก ช่างของโรงงานชันลงหินเจียม แสงสัจจา
3. ชาวบ้านชุมชนบ้านบุ จำนวน 2 คน ได้แก่ คุณจ้านง พิภพญาติ อดีตช่างของโรงงานชันลงหินเจียม แสงสัจจา และคุณอุดม ชันธุ์หิรัญ ผู้ประกอบการบ้านบุคอลเลคชั่น
4. เจ้าหน้าที่ภาครัฐ จำนวน 1 คน ได้แก่ คุณกัลยา สวินทร์ เจ้าหน้าที่ดูแลพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น กรุงเทพมหานคร เขตบางกอกน้อย

ผู้วิจัยได้ใช้คำถามหลัก (Main questions) ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยในการสร้างบทสนทนา หากได้รับคำตอบในประเด็นต่างๆ ครบถ้วนจะไม่มีการใช้คำถามเพิ่มเติม แต่อย่างไรก็ตามหากในการสัมภาษณ์ไม่สามารถได้คำตอบในประเด็นที่ปรากฏเป็นรายละเอียดของปัญหาจะมีคำถามเจาะลึก (Probing Questions) ที่สร้างขึ้นจากรายละเอียดของแต่ละประเด็น ที่ได้มาจากการสืบค้นวรรณกรรม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยใช้วิธีการหลากหลายเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนโดยใช้อุปกรณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ สมุดจดบันทึก เครื่องบันทึกเสียง และกล้องถ่ายรูป การเก็บรวบรวมข้อมูล จะแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

1. การศึกษาและวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis)

การใช้ข้อมูลเอกสาร ประกอบด้วย ข้อมูลจากจดหมายเหตุและบันทึกต่างๆ ผู้วิจัยอาจนำมาวิเคราะห์ เสนอ อ้างอิง หรือตีความตามความเข้าใจของตน

2. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participation Observation)

ข้อมูลจากการสังเกตผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำชั้นลงหินของชุมชนบ้านบุ ซึ่งประกอบด้วย ผู้ประกอบการโรงงานชั้นลงหิน จำนวน 1 คน ผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพการทำชั้นลงหิน จำนวน 2 คน เจ้าหน้าที่ภาครัฐ จำนวน 1 คน และชาวบ้านชุมชนบ้านบุ จำนวน 2 คน

3. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In - depth Interview)

เป็นการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งต้องการข้อมูลที่ละเอียดลึกซึ้งเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เป็นการสนทนาแบบมีเป้าหมาย โดยสัมภาษณ์ผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำชั้นลงหินของชุมชนบ้านบุ ซึ่งผู้วิจัยได้จัดทำกรอบประเด็นในการสนทนาเพื่อความสะดวกในการเก็บข้อมูลและไม่หลงประเด็น โดยไม่กำหนดเวลาสนทนาที่แน่นอน ทั้งนี้ตามความเหมาะสมเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในการสนทนาขณะนั้น โดยกรอบประเด็นในการสนทนามีดังนี้

- (1) บริบทในการทำชั้นลงหินของชุมชนบ้านบุ เขตบางกอกน้อยเป็นอย่างไร
- (2) องค์ความรู้ภูมิปัญญาและการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำชั้นลงหินของชุมชนบ้านบุ เขตบางกอกน้อยมีลักษณะอย่างไร
- (3) อะไรคือแนวทางการใช้การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำชั้นลงหินให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนบ้านบุ เขตบางกอกน้อย

การตรวจสอบคุณภาพของข้อมูล

ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation Method) คือ

- 1) ตรวจสอบแหล่งข้อมูลจากแหล่งเวลา ผู้วิจัยจะทำการสัมภาษณ์ในเรื่องเดียวกันแต่ต่างเวลา
- 2) ตรวจสอบแหล่งข้อมูลจากแหล่งสถานที่ ผู้วิจัยจะสัมภาษณ์ในเรื่องเดียวกันแต่ต่างสถานที่กันและแหล่งบุคคล และ
- 3) ตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งบุคคล ผู้วิจัยจะใช้วิธีการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องต่างๆ ได้แก่ ผู้ประกอบการโรงงานชั้นลงหิน ผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพการทำชั้นลงหิน เจ้าหน้าที่ภาครัฐ และชาวบ้านชุมชนบ้านบุ เพื่อพิจารณาถึงความเพียงพอของข้อมูล ความน่าเชื่อถือของข้อมูล ความถูกต้องของข้อมูล เป็นการยืนยันข้อมูลการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และได้ข้อมูลเชิงคุณภาพที่มีความเที่ยงตรงรอบด้านด้วยการสัมภาษณ์ข้อมูลที่ได้จนถึงข้อมูลที่มีความอิ่มตัว (Saturate Data) จึงยุติการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

ในการตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) นั้น ผู้วิจัยใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลที่หลากหลายในการเก็บข้อมูลเรื่องเดียวกัน เช่น ใช้การสังเกตควบคุมการสัมภาษณ์ การสอบถามข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ผู้ประกอบการโรงงานชั้นลงหิน ผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพการทำชั้นลงหิน เจ้าหน้าที่ภาครัฐ และชาวบ้านชุมชนบ้านบุ ในเรื่องที่เป็นประเด็นเดียวกันพร้อมกับสังเกตบริบทชุมชนบ้านบุ ผู้วิจัยต้องศึกษาค้นคว้าจนมีความเข้าใจดีเกี่ยวกับการวิจัยและได้รับความคิดเห็นในเรื่องนั้นออกมา (Shared Subjectivity) ตามความเป็นจริง หลังจากนั้นได้สรุปผลการวิจัยและเขียนรายงานผลการศึกษาวินิจฉัยต่อไป ซึ่งผู้วิจัยได้คำนึงถึงความเที่ยงตรงและเชื่อถือได้ของข้อมูลเป็นหลักทั้งนี้โดยตั้งอยู่บนความถูกต้อง ความซื่อสัตย์ และความรับผิดชอบในการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากเสร็จสิ้นการเก็บข้อมูลภาคสนามแล้ว ผู้วิจัยจะนำข้อมูลทั้งที่ได้จากการบันทึกข้อมูล การถอดเทปจากการสัมภาษณ์ และภาพถ่าย มาทำการจำแนกข้อมูล (Typological Analysis) จัดหมวดหมู่ข้อมูลตามแต่ละประเภทที่ตั้งไว้ และตรวจสอบดูอีกครั้งว่าข้อมูลที่ได้มามีความครบถ้วนเพียงพอหรือไม่ หากมีส่วนใดที่ยังไม่สมบูรณ์จะทำการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนที่ขาดหายไป

ผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลโดยใช้การพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) พร้อมภาพประกอบบางตอน เพื่อวิเคราะห์ประเด็นต่างๆดังต่อไปนี้คือ (1) บริบทของชุมชนบ้านบุ (2) องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านบุ ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับการผลิตชั้นลงหินของชุมชนบ้านบุ และการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำชั้นลงหินของชุมชนบ้านบุ (3) แนวทางการใช้การจัดการความรู้ภูมิปัญญาให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน